

Kukaanko ei osannut ennustaa?

Varsin usein kuultu lausahdus esimerkiksi viimeaikaisten Ukrainan tapahtumien ja toisaalta vaikkapa eurokriisin yhteydessä on ollut ”ei kukaan osannut tällaista ennustaa”. Poliitiikka on tulevaisuusorientoitunutta toimintaa, joten ennustamisella ja erilaisten skenaarioiden pohtimisella on niin valtion sisäisen kuin kansainvälisen politiikankin tutkimuksessa selvä tarve. Skenaarioita ja ennusteita tehdään jatkuvasti valtavia määriä, ja ne jotka väittävät että kukaan ei osannut tällaista ennustaa ovat useimmiten vain syystä tai toisesta jättäneet lukematta ne tekstit, joissa kyseinen asia on varsin selkeästi ennustettu.

Tulevaisuuden skenaarioiden pohtiminen on keskeistä monella alalla aina pörssianalyytikoista turvallisuuspalveluiden työntekijöihin. On kuitenkin havaittu, että juuri ihmisten työnkuva ja siihen liittyvät odotukset painottavat skenaarioita tietynsuuntaisiksi (ks. Fukuyama 2007). Turvallisuuspalvelut varautuvat yleisesti ottaen aina huonoimpaan mahdolliseen tilanteeseen, kun taas toisessa ääripäässä bisnesmiesten skenaariot saattavat olla valheellisen positiivisia siksi että heidän työnkuvansa pakottaa löytämään voiton tekemisen mahdollisuuksia sieltäkin missä niitä ei ole. Suurta osaa kaikista ennusteista karakterisoi niiden liiallinen painottuminen yksittäisiin tapahtumiin ja henkilöihin pidempikestoisten trendien analyysin kustannuksella. Useimmissa tapauksissa paikkansapitävin on ennuste, että juuri mikään ei muutu ainakaan lyhyellä aikavälillä eikä kovin syvällisesti. Sen ennustamista, että juuri mikään ei muutu, ei kuitenkaan pidetä mitenkään mediaseksikkäänä ennusteena verrattuna sillä ja tällä uhalla pelotteluun, joten skenaariot tahtovat painottua jo senkin vuoksi väärin.

Monesti myös ”uutena” pidetyt kehityskulut tai piirteet ovat itse asiassa paluuta vanhaan, eli aiempi tilanne jota vasten ”muutosta” tarkastellaan, onkin ollut vain tilapäistä. Siten se mikä esitetään uutena tai muutoksena voikin itse asiassa olla vain paluuta ”normaalitilaan”. Aito muutos ylipäättään on huomattavan paljon harvinaisempaa kuin usein ajatellaan (ks. esim. Holsti 2004). Esimerkiksi globalisaatiokin on vain tiettyjen, jo olemassa olevien prosessien monimutkaisumista ja volyymin ja nopeuden kasvamista transaktioissa, jotka tapahtuvat jo olemassa olevissa rakenteissa (mt.). Mikään ei siis ole välttämättä perusteellisesti muuttunut, eikä globalisaatio varsinkaan ole mikään valtiojärjestelmän ulkopuolelta tuleva haaste valtioille vaan valtioiden itsensä haluama ja mahdollistama kehitys. Muutoksen ja uutuuden retoriikka on ihmeellisen vetoavaa ja nykyhetken painotus saattaa saada monet historiallisesti likinäköisiksi. Monet ovat esimerkiksi vakuuttuneita siitä että ihmiset matkustavat ja muuttavat nykymaailmassa enemmän kuin koskaan ja että globalisaatio on jotenkin kutistanut etäisyydet. Tosiasiassa tietysti esimerkiksi muuttoliike oli suurimmillaan 1900-luvun alussa, kun taas nykymaailmassa vain noin 2 % ihmisistä asuu pysyvästi muualla kuin syntymämaassaan. Nykyisyyden ja uutuuden viehättykset saattavat siis painottaa analyysejä, skenaarioita ja ennusteita siten että pidemmät trendit unohtuvat.

Politiikan tutkimukselle relevantit tapahtumat ja kehityskulut eivät useinkaan ole sellaisia, että kukaan ei olisi osannut niitä ennustaa. Päinvastoin, monesti kysymys on ns. hitaista yllätyksistä, joiden on kyllä ymmärretty tapahtuvan ennen pitkää, vaikkakin niiden tarkka ajankohta on tietysti ollut hankala ennakoida. Neuvostoliiton hajoaminen on malliesimerkki tällaisesta hitaasta yllätyksestä. Hyvin monet tahot osasivat ennustaa sen hajoamisen, kuka milläkin perusteella. Jotkut huomauttivat Neuvostoliiton taloudellisen järjestelmän johtavan pitkässä juoksussa sen romahdukseen, kun taas toiset pitivät jo lähtökohtaisesti multietnistä, maantieteellisesti valtavan kokoista valtiota epästabiiilina (ks. Berkowitz 2007). Mielenkiintoista on, että politiikan teorian ns. huippujournaaleissa Itä-Euroopan murrosta ei teoretisoitu juuri ollenkaan vielä vuosikausiin sen tapahduttuakaan (ks. Isaac 1995).

Tietysti merkityksellistä on myös se, mistä perspektiivistä ja millä aikajänteellä ”muutoksia” tarkastellaan. Pidemmästä perspektiivistä tarkasteltuna Neuvostoliiton perustaminen oli jossakin mielessä yllätys, ei sen hajoaminen. Kun Zhou Enlailta kysyttiin 1970-luvulla mikä on Ranskan vallankumouksen merkitys, hän vastasi että ei osaa sanoa koska siitä on kulunut vain niin vähän aikaa (alle 200 vuotta, jotkut ovat tosin väittäneet Zhoun ymmärtäneen Nixonin illallispöydässä esittämän kysymyksen väärin ja tarkoittaneen vastauksessaan Ranskan vuoden 1968 ”vallankumousta”). Kiinalaisesta perspektiivistä parinsadan vuoden ajajänne ei ole vielä kovinkaan luotettava todellisen muutoksen indikaattori, eikä toisaalta alle 70 vuotta kestänyttä Neuvostoliittoa voi pitää normaalitilana vaan pidemmässä perspektiivissä kai juuri se ajanjakso olisi poikkeus.

Nykyhetken ja poikkeuksen normalisoiminen pidempään perspektiiviin nähdään monien analyysien heikkous. Esimerkiksi Fukuyaman kuuluisaa historian loppu -teesiä on myöhemmin kritikoitu siitä että se piti kansainvälisessä järjestelmässä hetkellisesti vallinnutta unipolaarista hegemoniaa eräässä mielessä lopullisena, vaikka jostakin toisesta (so. realistisesta) näkökulmasta tuollainen poikkeustilanne olisi väistämättä muuttuva ja järjestelmä normalisoituvaa hyvin pian muiden voimien tasapainottaessa yksinapaista hegemoniaa. Historian loppu -teesiä on tietysti kritikoitu monesta eri näkökulmasta ja tulevaa konfliktia ennustettu mm. lännen ja islamin välille tai demokratioiden ja autokratioiden välille. Huomionarvoista on, että heti 1990-luvun alussa Friedman ja Lebard (1991) arvelivat nimenomaan Japanin ja USA:n suhteiden lähes väistämättä kiristyvän sodan partaalle Neuvostoliiton romahdettua. Myöhemmin Kiinan nousu on jättänyt Japani-uhkakuvat varjoonsa. Myös esimerkiksi ns. demokraattisen rauhan teoria perustuu historiallisesti niin lyhyen aikajänteen tarkasteluun ettei siitä voisi periaatteessa vetää kyllä kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä, varsinkin ottaen huomioon että se riippuu täysin siitä mitä ”demokraattinen valtio” ja mitä ”sota” tarkoittavat.

Toisaalta nykyhetkeä saatetaan verrata johonkin oletettuun vastakohtaan, jolloin nykyhetken analyysi menee vikaan. Silloin tällöin otsikkotasolle esiintyy esimerkiksi pelko uuden kylmän sodan paluusta, mutta kylmä sota oli periaatteessa jossakin mielessä varsin rauhallista aikaa (juuri siksi sitä kutsutaan kylmäksi sodaksi, so. koska se ei muuttunut kuumaksi sodaksi) verrattuna sitä seuranneeseen tilanteeseen. Sen loputtua pelkästään vaikkapa Kongon sisällissodissa 1990-luvun puolivälistä lähtien on kuollut arvioiden mukaan 2–3 miljoonaa ihmistä, ja kun mukaan lasketaan pitkät operaatiot Afganistanissa ja Irakissa, muu ”terrorisminvastainen sota”, Jugoslavian hajoamissodat, Sudanin konfliktit jne. niin ainakin tilastollisesti tarkasteltuna ajanjakso kylmän sodan jälkeen on ollut huomattavan rauhatonta kylmään sotaan verrattuna.

On syytä huomata, että analyttikojen ja tutkijoiden skenaariot saattavat olla väärin painottuneita myös siitä syystä, että niissä sotketaan keskenään toivottava asiantila ja todennäköinen asiantila. Erityisesti pidempikestoisten trendien analyyksissä yksittäiset tapahtumat saattavat näyttää vahvistavan sitä tai tuota kehityskulkua jos asian vain tulkitsee sopivien ideologisten linssien läpi. Haluttuun trendiin ja teoriaan sopimattomat tapahtumat voidaan tulkita vain hetkellisiksi aberraatioiksi kehityksessä, joka muuten on selkeästi toivotun ennusteen suuntainen. Erityisesti tämä liittyy kaikenlaisiin kehityksen ja edistyksen narratiiveihin. Jokin tarkasteltava asia ottaa niissä katsannoissa ”takapakkia” tai suuria harppauksia eteenpäin, vaikka toimijat itse eivät olisikaan minkään narratiivin tietoisia toteuttajia ja tulkinta olisikin lähtöisin lähinnä tutkijasta. Myös varsin ilmeiset ongelmat saatetaan sivuuttaa ideologisista syistä. Siinä missä monet sovietologit sulkivat kenties silmänsä ilmeisiltä ongelmilta Neuvostoliiton suhteen, ovat vastaavasti monet demokraattisen rauhan teorian ja historian loppu -teesin kannattajat toisinaan lähes sokeita erälle toisille ilmeisille kehityskuluille. Fukuyama itse on viimeaikoina kääntynyt varsin skeptiseksi demokratioiden voittokulkua kohtaan (ks. Fukuyama 2012).

Trendeissä saattaa olla myös kulttuurisia ja maantieteellisiä eroja. 1960-luvulla monet tutkijat, kuten Daniel Lerner, Karl Deutsch ja myös Samuel Huntington ennustivat esimerkiksi että monarkia / yksinvalta olisi poistumassa modernisaation muuttaessa traditionaalisia yhteiskuntia. Argumentti oli, että poliittiset instituutiot eivät pysy kaupungistumisen ja muiden muutosten mukana, sillä nämä muutokset tuovat uusia ryhmiä poliittiselle pelikentälle. Oma vaikutuksensa oli tietysti aikakauden tapahtumilla, kun esim. Gaddafi ja Nasser nousivat valtaan syrjäyttäen traditionaaliset monarkiat. Monissa paikoin tämä muutos taisi kuitenkin jäädä tapahtumatta ja traditionaaliset hallintomallit ovat osoittautuneet resilienteiksi vielä nykypäivän ”globalisaation haasteidenkin” keskellä sellaisissa paikoissa kuin vaikkapa Arabiemiraatit, Saudi-Arabia tai Qatar. Kapitalismin demokratisoivaa vaikutustakin on teorioiden tasolla ennustettu, mutta olisi hyvä muistaa, että suoranaiset kapitalistiset paratiisit kuten Dubai, Qatar tai Singapore ovat politiikan osalta maailman vähiten vapaita paikkoja. Myös esimerkiksi maailman väestön uskonnollisuus, jonka sosiologian klassiset teoreetikot olettivat vähenevän modernisaation myötä, on päinvastoin kasvussa. Tätä saattaa arvatenkin selittää noiden klassikoiden tietty länsikeskeisyys. Länsikeskeisyyttä on kritikoinut esim. Kishore Mahbubani, joka huomauttaa että Lännessä kutsuttiin teolliseksi vallankumoukseksi aikaa, jolloin ihmisten elinolot paranivat arviolta n. 50 % yhdessä sukupolvessa. 2000-luvun kasvuvauhti Aasiassa on ollut tähän verrattuna huimaa, sillä elinolot ovat parantuneet paikoin yli 10 000 % yhdessä sukupolvessa (Mahbubani 2008, 9–10). Jos teollinen vallankumous osaltaan mursi sääty-yhteiskunnan jne., on varmaankin odotettavissa että Aasian yli sata kertaa nopeampi kehitys aiheuttaa huomattavasti suuremman kokoluokan muutoksia tulevaisuudessa. Alussa mainittuihin tapauksiin palatakseni, on väärin olettaa, etteikö esimerkiksi Ukrainan tapahtumia tai eurokriisiä olisi osattu ennustaa. Molemmat voi halutessaan nähdä hitaina yllätyksinä, sillä ne ovat joistakin lähtökohdista varsin loogisia ja todennäköisiä skenaarioita.

Esimerkiksi Ukrainan tapahtumia voi tarkastella hyvin monesta teoreettisesta näkökulmasta. Monet tutkijat ovat esimerkiksi jo aikoja sitten huomauttaneet, että valtioiden väliset sodat ylipäätään ovat ilmiönä poistumassa kansainvälisestä järjestelmästä ja korvautuneet ”uusilla sodilla” (ks. Kaldor 1999), joita luonnehtii toimijoiden epämääräisyys. Jo 1940-luvulla esimerkiksi Martin Wight ennusti

jälkikäteen todettuna varsin osuvasti, että valtioiden väliset sodat korvautuvat kaikenlaisilla anti-koloniaalisilla kapinoilla, separatismilla, sisällissodilla joihin naapurivaltiot puuttuvat epävirallisesti jne. Toisen maailmansodan jälkeen valtaosa sodista onkin ollut juuri tällaisia. Siten Ukrainan tapahtumiin liittyneet puheet uudenlaisesta hybridisodasta jne. ovat sikäli ontuvia, että juuri tällaisia uusien sotien on ennustettu olevan jo hyvin pitkän aikaa. Myös se, että tällainen konflikti saattaisi tapahtua juuri Ukrainassa, on kyllä ennustettu. Esimerkiksi Huntington toteaa jo 1990-luvulla kirjoitetussa ”Clash of Civilizations” -teoksessaan varsin selvästi, että Ukrainan läpi menee läntisen ja ortodoksisen sivilisaation välinen raja, mikä todennäköisesti johtaa konfliktiin alueella. Siitä voi tietysti olla montaa mieltä onko tällaisia ”sivilisaatioita” olemassa relevantteina poliittisina toimijoina ja ovatko ne väistämättä törmäyskurssilla keskenään jne. (tällaisten ennusteiden vaarana tietysti on jossakin mielessä se, että niistä tulee helposti itseään toteuttavia), mutta Huntingtonin aksioomista lähtien tapahtumat ovat siis ennusteen mukaista. Huntington viittaa Itä- ja Länsi-Ukrainan väliseen kulttuuriseen siirrokseen, ”keskeiseen, pitkäaikaiseen, historialliseen faktaan” ja johtaa siitä ennusteen Ukrainan jakautumisesta kahtia (Huntington 2003, 42). Mielenkiintoista on, että Huntington tässä kohdin kritikoii Mearsheimerin realismia, joka pitäytyy yhtenäisessä valtioparadigmassa ja oletuksessa ”sodan mahdollisuudesta ja siitä seuraavan Venäjän Ukrainan valloituksesta” (mt.). Kysymys on tässäkin tapauksessa vain siitä mitkä aksioomat omaksuu ja mitä trendejä tai jakolinjoja pitää relevantteina. Yhtä kaikki, myös vaikkapa Ukrainan aiempien poliittisten kehityskulkujen tai geopolittisesti merkittävien energiakysymysten kautta tarkasteltuna tapahtumat ovat vähemmän yllättäviä (ks. Beebe ja Pherson 2015, 311–330).

Toisaalta EU:n ajautuminen tilanteeseen, jossa köyhempien ja rikkaampien jäsenmaiden välisiä eroja käytännössä joudutaan tasaamaan tulonsiirroilla joita on vaikea perustella kansalaisille, on ollut ilmeistä jo vuosikymmeniä. Valtiot ja federaatiot tasaavat eri alueiden kehitys- ja tuottavuuseroja siten, että rikkaammat tai tuottavammat alueet osittain kustantavat heikompien alueiden elintasoja. Saman on nähty olevan ennen pitkää välttämätöntä myös EU:ssa ja sitä on osittain jo tehty esim. maataloustukien muodossa (ks. esim. Kennedy 1994, 287–324). Tällaisen tulonsiirtounionin toteuttamisen on myös epäilty jo vuosikymmeniä sitten olevan lähes mahdotonta toteuttaa demokraattisesti. Tässä suhteessa varsin mielenkiintoinen on F. A. Hayekin alun perin vuonna 1944 julkaistu ”Tie orjuuteen”, jossa tekijä toteaa:

Kuka kuvittelisi vakavissaan, että on mitään yhteisiä distributiivisen oikeuden ihanteita, jotka saisivat norjalaisen kalastajan luopumaan taloudellisen asemansa parantamisesta auttaakseen portugalilaista toveriaan tai hollantilaisen työläisen maksamaan enemmän polkupyörästään Coventryssa asuvan mekaanikon auttamiseksi tai ranskalaisen maanviljelijän maksamaan enemmän veroja Italian teollistumisen edistämiseksi? ... Osoittaa täydellistä tietämättömyyttä suunnitteluun liittyvistä ongelmista kuvitella, että monista eri kansoista koostuvan laajan alueen taloudellisen elämän ohjaaminen tai suunnittelu on mahdollista demokraattisin keinoin. (Hayek 1995, 223)

Niin tai näin, aina kun kuulee jonkun sanovan että ”ei kukaan osannut tällaista ennustaa”, on se luultavasti useimmiten perusteeton väite. Ennusteita riittää moneen

suuntaan ja kysymys onkin pitkälti siitä mitä teorioita haluaa lukea, mitkä aksioomat haluaa omaksua ja mistä pidemmän aikajänteen trendeistä on tietoinen. Muutoksen ja uutuuden väitteet ovat usein tarkemmassa katsannossa perusteettomia ja nekin muutokset jotka tapahtuvat, ovat usein melko hitaita yllätyksiä joiden on kyllä ymmärretty tapahtuvan ennen pitkää.

PAUL-ERIK KORVELA

LÄHTEET

- Beebe, Sarah Miller ja Pherson, Randolph H. 2015. *Cases in Intelligence Analysis. Structured Analytical Techniques in Action*. Thousand Oaks: Sage.
- Berkowitz, Bruce. 2007. "US Intelligence Estimates of Soviet Collapse: Reality and Perception". Teoksessa Francis Fukuyama (toim.), *Blindside. How to Anticipate Forcing Events and Wild Cards in Global Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 29–41.
- Friedman, George ja Lebard, Meredith. 1991. *The Coming War With Japan*. New York: St. Martin's Press.
- Fukuyama, Francis. 2007. "The Challenges of Uncertainty: An Introduction". Teoksessa Francis Fukuyama (toim.), *Blindside. How to Anticipate Forcing Events and Wild Cards in Global Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 1–6.
- Fukuyama, Francis. 2012. "The Future of History: Can Liberal Democracy Survive the Decline of the Middle Class?". *Foreign Affairs* 91 (1), 53–61.
- Hayek, Friedrich A. 1995 [1944]. *Tie orjuuteen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Holsti, K. J. 2004. *Taming the Sovereigns. Institutional Change in International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huntington, Samuel P. 2003. *Kulttuurien kamppailu ja uusi maailmanjärjestys*. Helsinki: Terra Cognita.
- Isaac, Jeffrey C. 1995. "The Strange Silence of Political Theory". *Political Theory* 23(4), 636–652.
- Kaldor, Mary. 1999. *New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press
- Kennedy, Paul. 1994. *Uuden vuosituhannen haasteet*. Helsinki: Otava.
- Mahbubani, Kishore. 2008. *The New Asian Hemisphere. The Irresistible Shift of Global Power to the East*. New York: Public Affairs.